

Forumbijdrage: Ouderlijke onderwerping is geen wijsheid

Repliek Joep Zander op Forumbijdrage Ed Spruijt (Pedagogiek, 2, 2011)

Joep Zander

URN:NBN:NL:UI:10-1-100823

Ed Spruijt (2011), die het verschijnsel ouderverstoting onderzocht in opdracht van de Raad voor de Kinderbescherming (Spruijt, 2002, 2007), reageert onder de titel "Ouderlijke conflicten als bron van ouderverstoting" op mijn artikel in *Pedagogiek* (Zander, 2011). Met deze titel neemt hij een stelling in die haaks lijkt te staan op mijn opvatting dat ouderlijke conflicten juist voor een groot deel een basis vinden in een negatieve, denigrerende houding van maatschappelijke instituten naar ouders, vaders in het bijzonder. Een houding die een programmerende, vervreemdende invloed kan uitoefenen op de ouder-kind relatie.

Door in zijn slotzin nogmaals aan te bevelen dat vaders eventueel door het stof moeten gaan om een verder conflict te voorkomen draagt Spruijt mijns inziens ook zelf bij aan het profileren van een onvolwaardig vaderbeeld. Een beeld waarin de vader geen respect verdient. Een beeld waarin de suggestie besloten ligt dat een vader secundair is, een tweederangs ouder. Hij ziet daarbij over het hoofd dat hij een potentieel conflict voedt. Een slecht willende moeder krijgt belang bij het opvoeren van het conflict om zo de vader op de knieën te krijgen. Als er maar genoeg valse beschuldigingen, loyaliteitsmisbruik, beledigingen over de toonbank zijn gegaan, voldoet het beeld aan de voorwaarden van Spruijt om juist de goedwillende partij door het stof te laten gaan. En dat was vaak de partij die al onderworpen wás. Dat is het tegenovergestelde van preventief denken. Het lokt slecht gedrag uit. Dat Spruijt het inmiddels ook mogelijk acht dat soms (wanneer en volgens welke criteria ?) moeders door het stof moeten maakt het er niet veel beter op. Gelijkwaardig ouderschap en de opvattingen van Spruijt staan dan ook diametraal tegenover elkaar. Spruijt lokt denigratie en ongelijkwaardig ouderschap uit. Het bestaan van deze negatieve opvatting over gelijkwaardigheid bij een van de meest vooraanstaande wetenschappers en mediapersoonlijkheden op dit gebied, markeert een discours van

■ Correspondentieadres: joep@joepzander.nl

ongelijkwaardigheid en de afwezigheid van lessen die geleerd kunnen worden van het salomonsoordeel. Salomonswijsheid gebiedt het kind juist *niet* exclusief mee te geven aan de ouder die ertoe neigt het kind als eigendom te zien. Het doormidden klieven van kinderen, het opsplitsen in een "geliefd" en een "gehaat" ouderdeel raakt het kind diep van binnen en is een basis voor ouderverstoting, de facto vaak vadersverstoting. In deze kwestie neem ik het niet uitsluitend op voor vaders, maar voor ouders in het algemeen. En dan wel ouders in het licht van hun ouderschap, dus in hun betekenis als opvoeder en verzorger van hun kinderen. Spruijt probeert een wig te drijven tussen kindperspectief en het perspectief van zijn ouder. Spruijt beweert "Zander benadert de problematiek vooral vanuit het perspectief van de vader." Maar dat lijkt me niet uit mijn betoog op te maken. Ik benader juist het vaderschap vanuit het perspectief van het kind. Het kind is existentieel opvoeding. Om die positie te verhelderen heb ik in mijn artikel het begrip onvoorwaardelijke opvoedingsverantwoordelijkheid gebruikt. Het is jammer dat Spruijt dat centrale verbindende begrip negeert in zijn argumentatie.

Wat Spruijt hiervoor in de plaats stelt is zijn redenering dat gelijkwaardig ouderschap zijn onnut, na jarenlang uitproberen, zou hebben aangetoond. De wet van 1998 op gezamenlijk gezag zou niet hebben gewerkt, omdat die tot toename van conflicten zou hebben geleid. Dat echter de invoering van die wet op gezamenlijk gezag gelijk kan worden gesteld met de invoering van gelijkwaardig ouderschap is niet aangetoond. Integendeel, de invoering van de wet werd direct ondermijnd door de buitenwettelijke invoering van de positie 'hoofdverblijf versus nevenverblijf' door de rechterlijke macht (Prinsen, 2009). Een concept waar ook Spruijt aan bijdraagt door (ook in zijn reactie) te spreken over twee soorten ouderschap, deze keer 'uitwonend' en 'inwonend' genoemd. Formeel is gelijkwaardig ouderschap pas in 2008 als begrip in de wet ingevoerd met het amendement van Jan de Wit² op de wet bevordering voortgezet ouderschap na scheiding. Ook deze toevoeging garandeert bij lange na niet dat gelijkwaardig ouderschap ook de praktijk is.

Pas als aan alle voorwaarden voor gelijkwaardig ouderschap is voldaan, en we af zijn van een slepende praktijk van ongelijkwaardigheid, kan worden geoordeeld over de effecten³. Half gelijkwaardig ouderschap is geen gelijkwaardig ouderschap en leidt tot een toename van onduidelijkheid en conflicten.

Overigens ben ik van mening dat het principe van gelijkwaardig ouderschap fundamenteel mensenrechtelijk dient te worden beoordeeld. Kiezen we voor onderwerping of gelijkwaardigheid? Kiezen we voor de integriteit van het ouderschap (Prinsen, 2009), onvoorwaardelijke opvoedingsverantwoordelijkheid, of kiezen we voor desintegratie van de opvoedingsverhoudingen?

Zou het kunnen bestaan dat kinderen er beter aan toe zijn als we fundamenteel menselijke principes overboord zetten? Ik hoop en veronderstel dat deze tegenspraak zich niet zal voordoen. Net zozeer als, naar ik aanneem, nooit zal blijken dat mensen er beter van worden als ze zich aan dictators onderwerpen of dat het voor Afrikaanse kinderen uit welvaartsoogpunt beter zou zijn om

massaal, zoals ooit kinderen van Aboriginals, van hun ouders naar Europese pleegouders te worden verplaatst. In het licht van mensenrechten dienen deze vragen als overbodig, imaginair en fictief te worden bestempeld.

Het verheugt me dat we het erover eens zijn dat PAS een ernstig probleem is dat (te) veel voorkomt. Aan de erkenning voor dit syndroom in Nederland heeft Spruijt na de introductie eind negentiger jaren (Zander e.a., 1999) veel bijgedragen (Spruijt, 2002). Het syndroom lijkt vaker voor te komen dan Spruijt meldt. Een indicatie daarvoor is het onderzoek van zijn leerling Kaplan (2008). Maar overigens valt er veel aan te merken op dit onderzoek waarin op kleine schaal en indirect werd gemeten. Bovendien werden gradatie en prevalentie enigszins verward. Bemiddelaars en ouders die in de onderzoeken van Spruijt en Kaplan zijn bevraagd kunnen mogelijk wel een schatting maken van de ernst van de gevallen die ze tegenkomen, maar niet van de prevalentie. En dat is wat in genoemd onderzoek volgens Spruijt wel wordt aangetoond. Verder is de invulling van het begrip PAS in het onderzoek van Spruijt en Kaplan onduidelijk. De onderzoekers zeggen dat ze het hier niet over een syndroom hebben terwijl ze wel de term PAS (*Parental Alienation Syndrome*) gebruiken.

Het doet me deugd dat, sinds mijn eerder gepubliceerde opmerkingen hierover (Zander, 2001), het idee van het aangaan van een overeenkomst direct bij aanvang van het ouderschap enige ingang heeft gevonden. Opvallend genoeg is hier in het kader van preventiebeleid nog weinig aandacht voor geweest.

Spruijt merkt op dat het onderhouden van contact met kinderen na scheiding er nogal eens bij inschiet. Mijns inziens worden daarbij te vaak vaders als de boosdoeners gezien. In onderzoek hiernaar is sprake van systematische ondervertegenwoordiging van vaders (Zander & Smulders, 2006). Dit speelde zelfs veel omvangrijker, ten onrechte representativiteit pretenderende, onderzoeken als SIN (Kalmijn & de Graaf, 1998) parten. Daardoor blijven de motieven en oorzaken achter de feitelijke afwezigheid van vaders als opvoeder verborgen. De afwezigheid is echter wel aantoonbaar groter dan deze onderzoeken lijken aan te tonen. De grotere afwezigheid van vaders maakt aannemelijk dat zij, meer dan moeders, verstoten zijn geraakt. De mate waarin dit verborgen is achter façades van ontkenning van vaderlijke betrokkenheid en loyaliteitsproblematiek kan soms pas goed gezien worden in diepgaand case-onderzoek (Zander, 2004; Kodjoe & Wiestler, 1994). Het toepassen van uit dit soort case-onderzoek naar loyaliteitsproblematiek en ouderverstoting verkregen inzichten op breed sociologisch onderzoek moet nog plaatsvinden. Dit is beter te realiseren als er ook een eenduidige, algemeen erkende definitie van ouderverstotingssyndroom zou zijn. Opname in DSM-V kan dit bewerkstelligen (Bernet e.a., 2010). Vaker dan we denken ligt ouderverstoting, of de angst daarvoor, ten grondslag aan het verbreken van contacten tussen vaders en kinderen.

Per saldo is het welbevinden van het kind gebaat bij het welbevinden van zijn beide ouders. De relatie tussen deze twee wordt gevonden in volwaardig onvoorwaardelijk ouderschap. Autonome vaderschap herstelt de gelijkwaardigheid. Ook binnen gezinnen. Een kind heeft weinig aan een ouder die zich

“in het stof werpt”, wat Spruijt letterlijk als oplossing suggereert. Een kind verdient ouders waar het met zeker respect naar opziet. Dat ouders alle mogelijkheden moeten aangrijpen om conflicten te reduceren is vanzelfsprekend. Terughoudendheid in ouderlijk gedrag kan eerder worden bereikt doordat de staat van een kind geen twistappel maakt en dus het ouderschap onbetwist laat. Een onbetwist kind krijgt hiermee de opvoedingsruimte die het verdient.

Noten

- 1 Jan de Wit; gewijzigd amendement 12 juni 2007 kamerstuk 30145 -26.
- 2 Ik verwijs nogmaals naar de Internationale verklaring van Langeac over gelijkwaardig ouderschap (Zander, 2006: 89).

Literatuur

- Bernet, William (in press). Parental Alienation, DSM-V, and ICD-11. Springfield, Illinois: Charles C. Thomas.
- Kalmijn, M., & de Graaf, P.M. (1998). *Survey Scheiding in Nederland 1998*. Universiteit Utrecht: Sociologie/ICS.
- Kaplan, E. (2008). *Ouderverstoting in Nederland. Parental Alienation Syndrome (PAS) en loyaliteitsproblemen bij recente scheidingsgezinnen*. Utrecht: Universiteit Utrecht.
- Kodjoe, U., & Wiestler, S. (1994). *Die psychosoziale Situation nichtsorgeberechtigter Väter*. Freiburg: Albert-Ludwigs-Universität Freiburg.
- Prinsen, P.J.A. (2009). “Dr. Gardner, I presume?”; rechter en psychiater ontmoeten elkaar. In J. Zander (Red.), *Verpasseerd Ouderschap* (pp. 63-87). Deventer: Rela publishing.
- Spruijt, E. (2002). *Het verdeelde kind*. Utrecht: Capaciteitsgroep Kinder- en Jeugdstudies.
- Spruijt, E. (2007). *Scheidingskinderen*. Amsterdam: Uitgeverij SWP.
- Spruijt, E. (2011). Ouderlijke conflicten als bron van ouderverstoting. *Pedagogiek*, 31 (2), 188-193.
- Zander, J. (1999). *Het ouderverstotingssyndroom in de Nederlandse context: bundel naar aanleiding van het boek “The Parental Alienation Syndrome”* Servo.
- Zander, J. (2001). “Moet het takenpakket van de Raad voor de Kinderbescherming worden uitgebreid opdat hij actief omgangsregelingen kan begeleiden en moet daartoe de wet gewijzigd worden?” *Nederlandsch Juristenblad: weekblad behorende bij de Nederlandsche jurisprudentie*, 45/46, 2182-2184.
- Zander, J. (2004). *Moeder-kind-vader: een drieluik over ouderverstoting*. Deventer: Rela Publishing.
- Zander, J., & Smulders, E.A.F. (2006). *Gemist vaderschap*. Deventer: Rela Publishing.
- Zander, J. (2011). Forumbijdrage. Ouderverstoting en de vergeten vaderlijke opvoedingsverantwoordelijkheid. *Pedagogiek*, 31, 103-111.